

NUTQ RIVOJLANISHI UCHUN QO‘LLANILADIGAN DAVOLOVCHI CHORA-TADBIRLAR VA KORREKSION MASHG‘ULOTLAR

Sotvoldiyeva Zarnigor Ravshanbek qizi

Andijon viloyati Buloqboshi tumani 68-sonli ixtisoslashtirilgan davlat umumta’lim maktabi logopedi. Logopedik shaxobcha mudirasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bolalarda nutq rivojlanishidagi buzilishlarning oldini olish, ularni bartaraf etishda qo‘llaniladigan davolovchi chora-tadbirlar va korreksion mashg‘ulotlar tizimi yoritilgan. Nutq buzilishlarining kelib chiqish sabablari, psixologik-pedagogik yondashuvlar, logopedik mashg‘ulotlarning mazmuni va samarali usullari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Shuningdek, ota-ona, pedagog va mutaxassislar hamkorligining ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: *nutq rivojlanishi, logopediya, korreksiya, nutq buzilishlari, artikulyatsiya, fonematik eshitish, logopedik mashg‘ulotlar, bolalar nutqi.*

Kirish

Bolalarda nutq rivojlanishi ularning aqliy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishi bilan chambarchas bog‘liqdir. Nutq buzilishlari bolaning o‘qish, muloqot va shaxs sifatida shakllanish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli nutq nuqsonlarini erta aniqlash, davolovchi va korreksion mashg‘ulotlarni o‘z vaqtida tashkil etish muhim hisoblanadi.

Nutq buzilishlarining asosiy sabablari

Nutq buzilishlari quyidagi omillar ta’sirida yuzaga keladi:

markaziy asab tizimi faoliyatidagi buzilishlar;

eshitish va ko‘rish muammolari;

irsiy omillar;

ijtimoiy-pedagogik yetishmovchilik;

psixologik travmalar;

noto‘g‘ri tarbiya va nutq muhiti.

Nutq rivojlanishi uchun qo‘llaniladigan davolovchi chora-tadbirlar

1. Tibbiy-psixologik yordam

Nevropatolog, psixolog va logoped hamkorligida bolaning umumiy rivojlanish holati baholanadi. Zarur hollarda dori-darmonlar, fizioterapiya, massaj va umumiy sog‘lomlashtiruvchi mashqlar tavsiya etiladi.

2. Psixologik qo‘llab-quvvatlash

Bola bilan individual yondashuv asosida ishonchli muhit yaratiladi. Stress, qo‘rquv va ichki zo‘riqlashlarni kamaytirish nutq rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Korreksion mashg‘ulotlar tizimi

1. Artikulyatsion mashqlar

Lab, til, jag‘ mushaklarini rivojlantiruvchi mashqlar tovushlarni to‘g‘ri talaffuz qilishni ta’minlaydi. Bu mashqlar har kuni muntazam bajarilishi zarur.

2. Nafas mashqlari

Nutq nafasini shakllantirish uchun puflash, shivirlash, qo‘shiq aytish kabi mashqlar qo‘llaniladi. Bu mashqlar nutqning ravonligini oshiradi.

3. Fonematik eshitishni rivojlantirish

Tovushlarni farqlash, eshitish orqali aniqlash mashqlari nutqni tushunish va yozma nutqning shakllanishiga yordam beradi.

4. Leksik-grammatik mashg‘ulotlar

So‘z boyligini oshirish, gap tuzish, grammatik shakllarni to‘g‘ri qo‘llash bo‘yicha mashg‘ulotlar olib boriladi.

5. O‘yin texnologiyalari

O‘yin orqali tashkil etilgan mashg‘ulotlar bolaning qiziqishini oshiradi va nutqni tabiiy rivojlantiradi. Rolli o‘yinlar, hikoya tuzish, rasm asosida gap tuzish samarali usullardir.

Ota-ona va mutaxassislar hamkorligi

Nutqni korreksiyalash jarayonida ota-onalarning faol ishtiroki muhim. Uy sharoitida mashqlarni davom ettirish, bolaning nutqiy faolligini rag‘batlantirish ijobiy natijalarni tezlashtiradi.

Nutq rivojlanishidagi muammolarni bartaraf etishda kompleks yondashuv — tibbiy, psixologik va pedagogik chora-tadbirlarni uyg‘unlashtirish zarur. Korreksion mashg‘ulotlarning tizimli va uzluksiz olib borilishi bolalarda to‘g‘ri va ravon nutqni shakllantirishga xizmat qiladi.

Hozirgi vaqtda nutq terapevti faoliyatida nutq terapiyasi va psixokorreksiya vositalarini uyg‘unlashtirgan kombinatsiyalangan psixologik-pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish masalalari dolzarbdir (Yu.B.Nekrasova bo‘yicha); Bunday holda, raqs-motor texnikasi jismoniy harakatlarni ixtiyoriy ravishda boshqarishning bir varianti sifatida nutq mashqlari bilan birgalikda nutq uchun "tugma" bo‘lib, uning uzluksizligini tiklashga yordam beradi (N.I.Jinning fikriga ko‘ra).

Nutq terapiyasi ritmi - bu aniq va to‘g‘ri nutqni shakllantirish va bolalarning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur bo‘lgan o‘yin texnikasi. Bu mashqlar va neyrogimnastika to‘plami.

Mashg‘ulotlar davomida bolalar harakatlar va so‘zlar yordamida vazifalarni bajaradilar. Mashg‘ulot musiqa jo‘rligida ham, u holda ham amalga oshiriladi (maxsus qofiyalangan bolalar she‘rlarini tanlash orqali).

Bolalar uchun logoritmik darslarning xususiyatlari:

- o‘ynli tarzda amalga oshiriladi;
- nutq va eshitish qobiliyatlarini shakllantirish;
- umumiy va nozik vosita mahoratini oshirish;
- psixo-emotsional stressdan xalos bo‘lish;
- pozitivlik bilan zaryadlang.

Bola tovushlarni to‘g‘ri va aniq talaffuz qilishi uchun siz u bilan ko‘p mashq qilishingiz kerak. Bolalar bir xil tovushlarning doimiy takrorlanishi bilan zerikarli ishlardan tezda zerikib ketishadi. Ba‘zi odamlar zavqlanishni boshlaydilar, boshqalari esa mashq qilishni qat‘iyan rad etishadi. Shuning uchun nutqni shakllantirishda oddiy mashg‘ulotlar ko‘rinadigan natijalarga

olib kelmaydi. Logoritmik - bu bolalarga yoqadigan taqlid o‘yining bir turi. Shu bilan birga, ular o‘rganishdan zavqlanishadi. Mutaxassis har bir alohida holatda samarali bo‘lgan mashqlarni tanlaydi.

Aniq ritm bilan harakat va nutq mashqlarining kombinatsiyasi to‘g‘ri artikulyatsiyani shakllantiradi. Logoritmika nafaqat o‘qitish texnikasi. Uning asosiy maqsadi dizartriyaning turli shakllarini tuzatish va davolashdir.

Harakatlarning uyg‘unligi, so‘zlarni ma‘lum bir ritm bilan, vaqtda musiqa bilan talaffuz qilish sizning kayfiyatingizni yaxshilaydi. Shu bilan birga, u hissiy stressdan xalos bo‘lishga yordam beradi. Lekin bular logoritmik mashqlarning asosiy vazifalari emas. Ular quyidagilar uchun ishlatiladi:

- axloq tuzatish ishlari;
- muloqot qobiliyatlarini rivojlantirish, sotsializatsiya;
- trening;
- psixoterapiya;
- ta‘lim.

Bolalar uchun logoritmikalar to‘g‘ri va aniq nutqni shakllantirish uchun zarurdir. Ko‘pgina bolalar tovushlarni talaffuz qilishni va so‘zlarni tushunarsiz talaffuz qilishni o‘rganish uchun uzoq vaqt talab etiladi. Agar bolaga to‘g‘ri tuzatish mashqlari berilmasa, u majburlash ostida emas, balki zavq bilan bajaradi, unda muammolar paydo bo‘ladi:

- tushunarsiz nutq;
- izolyatsiya (bola so‘zlarni aniq talaffuz qilmasligidan xijolat tortadi va agar ular uni tushunmasa yoki ustidan kulmasa, u muloqotni to‘xtatishi mumkin);
- ijtimoiylashuv va muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga xalaqit beradigan komplekslar shakllanadi.

Kichik yoshdagi bolalarda loyqa nutq va dizartriya faqat suhbat nutqida namoyon bo‘ladi. Keyin yozish bilan bog‘liq muammolar paydo bo‘ladi. Diksiyaning buzilishi imlo xatolarining sabablaridan biridir. Shuning uchun, siz qanchalik tezroq to‘g‘ri nutqni rivojlantirishni boshlasangiz, kelajakda bola shunchalik muvaffaqiyatli bo‘ladi. Birgalikdagi faoliyat jarayonida chaqaloq muloqot qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Logoritmik mashqlar:

- qattiqlikni bartaraf etish;
- sotsialistiklikni rivojlantirishga yordam berish;
- hissiy ohangni oshirish;
- asab jarayonlarining harakatchanligini o‘rgatish;
- xotira va e‘tiborni yaxshilashga yordam beradi ;
- nozik vosita ko‘nikmalarini rivojlantirish ;
- miya yarim korteksini faollashtirish (yangi neyron aloqalarning shakllanishini rag‘batlantirish);
- uyg‘unlashtirish (haddan tashqari hayajonlangan bolalar tinchlanishadi va haddan tashqari sekin bolalar faollashadi);
- bolaning ochilishiga yordam bering.

Nutq terapiyasi bilan shug'ullanadigan bolalar uchun tengdoshlar va kattalar bilan muloqot qilish osonroq. Ular kamroq zahiralangan.

She'rlarni o'qish, qo'shiqlarni takrorlash, hamma narsaga harakatlar bilan hamrohlik qilish orqali chaqaloq quyidagilarni o'rganadi:

- tasavvur va ijodiy fikrlash rivojlanadi;
- tana holatining fazoviy tushunchalari ("chap", "o'ng" va boshqalar) bilan tanishadi;
- musiqa nima ekanligini, qofiya, temp, musiqiy registr haqida ko'proq bilib oladi.

Mashq qilish orqali chaqaloqning psixo-emotsional kuchlanishi kamayadi. Kattalarga taqlid qilib, u muloqot qilishni boshlaydi. Shunday qilib, chaqaloq tomonidan sezilmasdan, psixoterapevtik ish amalga oshiriladi.

Mashqlarni bajarish orqali bola musiqa ritmiga qarab harakat qilishga o'rgatadi, uning harakati va nutqiga tanqidiy munosabatda bo'lishni o'rganadi. Qachonki u aynan nima noto'g'ri qilayotganini tushunsa, katta ishtiyoq va tirishqoqlik bilan xatolarni tuzatadi. Logoritmika diktsiyani tuzatadi, nutq buzilishlari bilan bog'liq komplekslarni yo'q qiladi. Mashqlar bolaning talablariga qarab tanlanadi. Misol uchun, agar u duduqlansa, musiqa va ritm unga muammoni engishga yordam beradi. Agar ma'lum bir tovushni talaffuz qilish mumkin bo'lmasa, muammoli harf tez-tez uchraydigan bolalar she'rlari va qo'shiqlari tanlanadi.

Logoritmik mashqlar barcha bolalarga erta yoshdan boshlab kerak. Treninglar individual ravishda tanlanadi. Ota-onalar eng kichik bolalar bilan ishlashni boshlaydilar. Masalan, "Ladushki" o'yini. Yoki hayvonlarning harakatlari va tovushlariga taqlid qilish. Ushbu o'yinlar yordam beradi:

- nutqni shakllantirish;
- bola va ota-onalar o'rtasidagi hissiy aloqani mustahkamlash;
- harakatni muvofiqlashtirishni rivojlantirish;
- xotirani mustahkamlash.

Kelajakda mashg'ulotlar qiyinlashadi. Ular allaqachon mashqlar va musiqani tanlaydigan mutaxassis bilan amalga oshirilishi tavsiya etiladi. Guruh faoliyati bolaning sotsializatsiya jarayonini osonlashtiradi.

Logoritmik mashg'ulotlar, agar ular nutq terapiyasi va psixokorreksiya ishlarini talab qilsa, bolalar uchun majburiydir. Masalan, qachon:

- duduqlanish, unga irsiy moyillik;
- nutq apparati rivojlanishining konjenital anomaliyalari ("yoriq lab", "yoriq tanglay");
- juda tez yoki sekin nutq;
- uyatchanlik kuchaygan;
- aloqa bilan bog'liq muammolar (haddan tashqari izolyatsiya);
- vosita qobiliyatlari etarli emas, harakatlarni muvofiqlashtirish buzilgan;
- dizartriya.

Logoritmia barcha bolalar uchun, ayniqsa nutqni shakllantirish davrida foydalidir. Asosiysi, to'g'ri neyro-gimnastika mashqlari, she'rlar, qo'shiqlar, musiqalarni tanlash.

Logoritmik darslar bolaning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘tkaziladi. Bu taqlid o‘yinlari. Kattalar nima qilish kerakligini ko‘rsatadi va bola takrorlaydi. Mashqlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- marsh va yurish (ma’lum bir ritmda);
- nafas olish va artikulyatsiyani rivojlantiruvchi mashqlar;
- mushak tonusi uchun gimnastika;
- tilni burish;
- hisoblash mashqlari;
- qo‘shiq aytish;
- bolalar musiqa asboblarini chalish;
- ritmik harakatlar;
- nozik vosita ko‘nikmalarini rivojlantirish uchun mashqlar (barmoq gimnastikasi).

Agar dars musiqa jo‘rligida o‘tkazilsa, unda hissiy holatni aks ettirish uchun to‘g‘ri ohanglar tanlanadi. Yurish uchun marsh va ritmik qo‘shiqlar mos keladi. Sekin mashqlar uchun - kichik motivlar.

Logoritmik mashqlar xilma-xildir. Dastur bolaning yoshi, uning ehtiyojlari va individual xususiyatlariga qarab tuziladi. Darslarda ular nafaqat musiqadan foydalanadilar, balki she‘r va qo‘shiqlarni o‘rganishadi. Mashg‘ulotlarni diversifikatsiya qilish va bolalarni qiziqtirish uchun o‘yinchoqlar va rasmlardan foydalaniladi.

Ota-onalar, ayniqsa, yosh bolalar bilan oddiy logoritmik mashqlarni ham o‘tkazishlari mumkin. Bu bolaning barkamol rivojlanishi, nutqi va tasavvurini shakllantirish uchun zarur bo‘lgan o‘yin.

Darslarni o‘tkazishning asosiy qoidalari:

1. Agar bola mashqni to‘g‘ri takrorlay olmasa, norozilikni ko‘rsatmang. Sabr qiling va chaqalog‘ingizni maqtang. Vaqt o‘tishi bilan u hamma narsani o‘rganadi.
2. Sinflarning hissiy fonini aks ettiruvchi musiqani tanlang.
3. She‘rlarni tanlang. Ular oddiy va eslab qolish oson bo‘lishi kerak. So‘zlarda bola ko‘paytirish qiyin bo‘lgan ko‘plab tovushlar mavjud.
4. Dastlab, bola mashqlarni asta-sekin takrorlashi kerak. Har bir keyingi mashg‘ulot bilan sur‘at oshadi.

Xulosa

Farzandingizning barkamol rivojlanishiga yordam berish uchun, logoritmika haqiqatan ham foydali. Logoritmik mashqlar tizimidan foydalanish korreksion mashg‘ulotlarda ko‘plab kompleks imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu imkoniyatlar bolalarning jismoniy, kognitiv va emotsional rivojlanishida katta hissa qo‘shishi mumkin, shuningdek, pedagogik jarayonni yanada mukammal va samarali qilishda muhim ro‘l o‘ynaydi. Bularning barchasi, bolalarning jamiyatga integratsiyasi va ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. SADIRDINOVNA, VOKHOBOVA MUNIRAKHAN. "Ways and methods of speech formation of children with alaliya speech defects." Confrencea 3.03 (2023): 231-235.

2. Olimjonovna, R. Z. (2024). BOLALARDA EMOTSIONAL INTELLEKTNI SHAKLLANTIRISHDA OTA-ONALARNING O ‘RNI. INNOVATIVE ACHIEVEMENTS IN SCIENCE 2024, 3(34), 78-82.
3. Goipova, N. B. Q., & Qambaraliyeva, D. A. Q. (2024). Logoritmikaning bolalar psixologiyasiga kompleks ta’siri. Science and Education, 5(11), 199-203.
4. Olimjonovna, Z. R. (2024). O ‘ZBEK XALQ PEDAGOGIKASI BOLA SHAXSINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILI SIFATIDA. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 3(35), 75-79.
5. Sadirdinovna, Vokhobova Munira. "Formation of speech imitation in children with severe degree of motor alalia." Open Access Repository 4.2 (2023): 316-320.
6. Рафикова, Р. А., & Пайзибаева, Р. (2024). Инклюзия как возможность раскрытия творческого потенциала ребенка с ОВЗ (на примере выдающихся людей). Science and Education, 5(12), 293-299.
7. Рафикова, Р. А. (2024). Особенности внедрения инклюзивного образования в дошкольных организациях Республики Узбекистан. Science and Education, 5(11), 276-280.
8. Рената Анатольевна Рафикова, Рухшана Пайзибаева Инклюзия как возможность раскрытия творческого потенциала ребенка с ОВЗ (на примере выдающихся людей) // Science and Education. 2024.